

на закључак да за наше право треба усвојити материјалноправну теорију. *De lege ferenda*, аутор се изјашњава за екстремну („чисту“) процесну теорију (К. Н. Schwab). Ми бисмо се са аутором сложили да та теорија пружа пракси једно просто решење замршених питања (с. 270), али је несумњиво и то да ни она — мада је наишла на снажан одзив код угледних немачких теоретичара, као што је Розенберг — са становишта правне догматике није до краја доследна, јер питање истоветности у случају приговора правоснажно пресуђене ствари не решава по истом принципу као у случају литиспенденције и преиначења тужбе. Овој проблематици требало је, с обзиром на њен значај, поклонити више простора, а нарочито на једном практичном примеру извести разлике између три основна става. — У материји правоснажности, проф. Јухарт је присталица процесноправне теорије (с. 450 и 451).

Као што смо рекли, битна одлика књиге проф. Јухарта је њена потпуност: Уз догматику позитивног права, изнета је и општа теорија процеса; објашњење појединих устанаова праћено је правнополитичком оценом; уз позитивно право даје се често упоредноправни и историски осврт. На крају, ваља истаћи да је велики простор рационално искоришћен. Упркос свом обиму, књига је написана концизним стилем кратких реченица, без великих увода и непотребних понављања. Пружајући увид у последње стање науке, ово дело биће драгоцен извор обавештења за правника који се интересује теоријом Грађанског процесног права. У исто време ће и практичар наћи у овој књизи путоказ за одговор на питања сак ојима се у свом раду среће. Најзад, дело проф. Јухарта — иако не представља типичан уџбеник — послужиће и студентима за спремање испита. Написано на нивоу европске науке, оно чини част и југословенској.

Б. Познић

Рене Давид (у сарадњи са *Х. Ц. Гутерицом* и *Б. А. Уортлијем*): *УВОД У ПРИВАТНО ПРАВО ЕНГЛЕСКЕ*, Београд, 1960, Институт за упоредно право, с. 262.

Савременом правнику је све теже да прати правну књижевност која се врло брзо развија. Кад ово важи за његову најужу специјалност, то је утолико пре случај са литературом из правних грана који су на изглед удаљени од њега али су му у ствари у извесној мери потребне за шири поглед у његовом раду. Правну науку и правне системе данас осваја процес брисања граница између тзв. јавног и приватног права, уколико је та демаркациона линија икад била нешто заиста много више од фикције своје врсте. Према томе, за цивилисту, рецимо, није довољно да се само усавршава у оним јавноправним институцијама који су већ уоквирени у грађанско право. Он мора стално да буде у току бар најгрубљих контура јавног права као таквог. То је само једна од многих појава у којима се уобличава парадокс нашег доба — привремена неопходност све уже специјализације и једновремена нужност, за сада више у перспективи, образовање свестрано развијене личности.

Систематика дела проф. Давида и осталих коаутора буди вољу да се превазиђу једностранни хоризонти професионалне специјалности на правном терену, баш да би се она потврдила на вишем нивоу. Испрелетаност тематике — енглеско приватно право — са извесним делом проблематике осталих правних грана указује цивилисти да сферу својих истраживања не сме изоловати од тзв. јавноправних проблема, тежећи некој немогућој чистоти цивилистичког начина и предмета обрађивања. С друге стране, то узајамно прожимање, реализам енглеског правника,

који од давнина није делио право на приватно и јавно, итд., подсећа човека који ради на питањима тзв. јавног права да, у епоси појачавања јединствености права и у теорији и у пракси, не превиди корисност допунског познавања релевантних питања из приватног права и њиховог сталног обнављања у свести. Поводом тога, приметили би смо да би потпуније била изражена концепција дела о коме пишемо да су неки додаци, као што су они о административном и кривичном праву, а поготову о закону у Енглеској, дати у главном тексту.

За континенталног правника, дакле и за југословенског, особито је важно и привлачно дело овакве врсте, обрада једног права које је у многоме свет за себе у односу на континентално право, а такође и његово поређење са истакнутим правом континенталног система, француским правом.

Писци ове монографије оличавају позитивно настојање да се историјски и логички што дубље продре у садржину и форму њеног предмета. Почине се са скицом историје енглеског права — од врло старог права (ранофеудалног) преко стварања и процвата *common law*-а до савременог права 1832. Међутим, у испитивању историје и структуре енглеског права, што представља главнину студије, они изазивају асоцијације на Савињијеву историјску школу која није одмакла даље од објашњавања права „духом народа“. До чега то доводи увиђа се, рецимо, приликом набрајања особености енглеског правничког духа. Према ауторима „Оне се [...] везују за историјске појаве и основна правила за која се [...] не може рећи да ли су узрок или последица правног духа Енглеца. Одсуство кодификације [...] на пример, може подједнако оправдано бити сматрано и као природни производ овога духа и као нешто што га је створило“ (с. 143). Свакако да узајамно дејство постоји, али је немогуће примити поставку да ни једна од ових страна које дејствују једна на другу није утицајнија и, још више, не долази се до крајњих социолошких законитости развитка енглеског правног система. Због тога не би било на одмет ако би наредне публикације ове категорије (Серија X) биле опремљене са исцрпним предговорима односно крајим студијама.

Исто тако, може се упутити примедба на ауторово тврђење да је феудализам дошао у Едглеску тек са Норманима. У ствари, Нормани су са својим вишим ступњем феудалног развитка подигли на виши степен већ постојећа ранофеудална обележја енглеског друштва под Саксонцима; али су их Нормани развили у толикој мери да, како и сами аутори кажу, резултати у сваком случају превазилазе консеквенце феудалног развитка у Француској у то време. Ступањ централизације у норманској Енглеској у том добу је био врло много већи са тим што је имао и изразитих војничких карактеристика. Можда би се могло рећи да је тадашња Енглеска већ била на путу која води од децентрализованог феудалног система ка клицама апсолутне монархије. У тој чињеници што, с једне стране, децентрализовани феудализам у Енглеској није никада стигао да се развије у пуној мери, и што су, с друге стране, остаци самоуправности појединих заједница били доста јаки, лежи објашњење за онај на први поглед необичан континуитет и традиционалност енглеског права. Традиционалност у толикој мери да се, на пример, „у једном спору пресушеном 1932, странка [...] позвала на одлуке донете 1409 и 1425 године да би убедила судију да је тужени одговоран за штету коју је проузроковао један плински штедњак 1929“ (с. 5).

Елементи феудалне децентрализације се нису толико развили у Енглеској да би изазвали потребу за стварањем тако јаке апсолутне монархије, као што је била, на пример, француска апсолутистичка краљевина коју је опет било могуће ликвидирати само употребом изразито насилног пута који доводи до знатног дисконтинуитета.

Главнину другог дела „Извори и структура савременог енглеског права“ испуњавају излагања о изворима: закону, обичају, судским одлукама,

разуму и *equity*. У том комплексу судске одлуке представљају за континенталце најзамршеније питање. Стога их писац рашчлањава на ове елементе: хијерархија судова, форма судских одлука и функционисање система прецедената.

Епилог овог дела је глава о структури и духу енглеског права. Без тога је слика о енглеском праву недовршена. Писци кажу: „Независно од терминологије која прети да француског правника доведе у заблуду, видели смо да извори енглеског права нису исти као извори француског права [...] не играју исту улогу и не могу се посматрати на исти начин [...] За француског правника, кад приступа енглеском праву, неопходно је да се ослободи свих својих навика. Он треба да заборави све што је научио у Француској. Он енглеско право мора да посматра као нову науку [...]. Познавање законодавних правила енглеског права, које ће му омогућити да избегне многе грешке, неће му још бити довољно да отклони све тешкоће са свога пута. Сложена структура и посебан дух енглеског права, врло различито од структуре и духа француског права, успоравају развој његовог расуђивања и чине несигурним напредак његових проучавања. Разлика која постоји у изворима између француског и енглеског права представља без сумње, једну каткад значајну сметњу, али је релативно лако пребродити ову прву препреку, и обавештења, која смо досада дали, биће, углавном, довољна у ову сврху. Различитост која постоји између француског права у погледу структуре ових права и у погледу различитог става оних који стварају и примењују њихова правила, представља озбиљнију препреку. На жалост, у једном делу овакве природе, могуће је само обратити пажњу француског правника на неколико општих идеја. Без улажења у појединости енглеског права, није му могућно практично помоћи да савлада тешкоће“ (с. 128).

У трећем делу који носи наслов „Анекси“ нижу се одељци о енглеском закону, о судијама и правницима у Енглеској, о енглеском кривичном праву, енглеском административном праву, о праву Британске империје и о енглеским правним едицијама, као и збирке судске праксе и енглеске судске одлуке.

Целокупност излагања намеће континенталном правнику један утицак: као што проф. Шварц у чланку о америчком и француском управном праву објављеном у *Зборнику о Грађанском законнику Француске* (у издању америчког Института за упоредно право), показује да *common law* САД није у толико великој мери различит од континенталног права и да се та разлика све више смањује, тако су и разлике између енглеског права и континенталног права мањег него што се обично за њих мисли и све више се смањују. Перспектива је заједничко настојање ових разних правних система и њихов узајаман утицај уз очување особености. Упоредно право је један од главних инструмената тог кретања.

Читаоца ће овом делу привући не само његова тематика и садржина, него и његова стилизација. Писци *Увода* показали су да стручни реноме није синоним сувопарности и неразумљивости, које понекад прате расправе иначе високе вредности. Околност да је ова монографија увод у енглеско право а не залажење у његове веће или мање подробности и посебне области, удружена са техничком анализе и стилем који уједињује француску пластичност и рационалност са енглеском једноставношћу и конкретношћу одржава читаочеву пажњу стално живом.

За југословенског читаоца је ова књига посебно занимљива зато што је реч о праву које је најзначајније међу земљама тзв. англоамеричког правног система (махом економски веома развијеним државама) са којима имамо интензивне односе, и да је то право оставило знатне трагове у порецима многих нових самосталних азијских и афричких држава за које нас везују посебне пријатељске споне.